

sententia ita a nobis acceptanda est, ut prior sensus non excludatur, sicut etiam e converso prior expositio non debet hanc posteriorem excludere, ut recte D. Thomas in d. articulo notavit; et existimo esse communem sententiam Patrum: nam multi de utroque modo expresse declarant, ut Cypr., Tertul., Greg. Nys., German., Venant., Petrus Laodic. Alii vero, licet unum vel alterum sensum ponant, ut Chrys. et Hier. in Matt., et Amb. et Cyril., et Cassian., locis supra citatis, non excludunt tamen alium sensum, quamvis de illo faceant; unde D. Aug., licet libr. 2 de Serm. Domini in monte, c. 7, aliter sentire videatur, nihilominus in Epist. 121, c. 11, utramque expositionem admittere videtur. Nec repugnat in eisdem verbis utrumque sensum contineri, tum quia in eadem sententia Scripturæ possunt esse multi sensus litterales, tum etiam quia nomen *panis*, suo modo, commune est sacramentali et materiali pani. Juxta hunc autem posteriorem sensum, nomine *panis* comprehenduntur omnia necessaria ad hanc vitam transigendam, ut est communis phrasis Scripturæ; imo etiam spiritualia subsidia sub illa voce comprehendi possunt, ut dictum est, et statim amplius explicabitur. Indicatur autem in illo modo petendi, quanta moderatione sint hæc temporalia desideranda et petenda. Et ideo additur *nostrum*, id est, qui ad nos pertinet, quem jure ac honeste desiderare possumus, et qui ad nostram indigentiam sublevandam creatus est. Additur etiam *hodie*, ut admoneamus non debere nos esse sollicitos de crastino, ut infra eod. capit. Matth. docemur. Et ita constat non repugnare petitionem hanc aliis Christi consiliis, etiamsi de pane materiali intelligatur.

21. *Difficultas proponitur.* — *Prima solutio difficultatis.* — *Secunda.* — Solum videbitur difficile accommodare huic sensui particulam illam *supersubstantialem*, nam significare videtur quamdam excellentiam panis, quæ non videtur materiali pani posse attribui. Unde (propter hanc fortasse causam) antiquus interpres vulgatus vertit, *quotidianum*, quæ lectio per multos annos recepta est, et usitata ab Ecclesia, et usque hodie retenta in publicis officiis, et in Luca ita etiam nunc habetur in Vulgata, cum tamen græce utrobique sit eadem vox. Uterque autem panis, tam spiritualis quam materialis, merito quotidianus dici potest, quia quotidie illo indigemus, ut notat August., serm. 182 de Tempore. Quo-

modo autem vox græca possit etiam ad hanc significationem trahi, explicat late Maldonat., Matth. 6. Addo vero etiam vocem *supersubstantialem*, posse ad materiale panem accommodari, vel in sensu mere materiali, ut ita dicam, vel in sensu magis spirituali quam litterali. Prior modo sensus est: Da nobis panem valde substantialem, id est, substantia et vita nostræ maxime accommodatum, et proficuum. Quam expositionem indicavit Basilius, in Regulis brevioribus, in 252, et non dissentient Nyssen. et Chrysost. supra. Posteriori autem modo sensus erit: Da nobis panem, qui non tantum ad vitam sustentandam, seu ad substantiam nostram alendam, sed etiam supra substantiam sit, quod tune habet, quando non solum corpori, sed etiam animæ deseruit, quia non solum est cibus ad sustentandam hanc vitam, sed etiam ad merendam æternam, et hoc est esse supersubstantiale. Quam expositionem sumo ex D. Thoma, d. a. 11, quatenus dicit his verbis postulari panem tanquam instrumentaliter coadiuvans nos ad merendum, estque valde accommodata, ut his etiam verbis doceamur, qua intentione et modo petenda sint temporalia.

22. *Dominicæ orationis petitiones in duas partes diriduntur.* — Quinta, sexta et septima petitio sunt de malis removendis, et impediendis a nobis. Potest enim hæc oratio, quantum ad petitiones suas, in duas partes dividi alio modo, quam supra illam divisimus: nam petere possumus et consecutionem boni, et ablationem mali; primum per quatuor priores petitiones fit, secundum per has tres posteriores. Et quoniam duplex est malum, culpæ scilicet et pœnæ, de priori prius fit petitio; imo de illo removendo videtur esse duplicita petitio: de altero vero una et postrema. Malum enim culpæ considerari potest, vel ut commissum aut contractum, vel ut in futurum committi potest. Per primam ergo ex his petitionibus, et quintam in ordine, postulamus auferri a nobis mala culpæ, quæ commisimus, hic enim est sensus illorum verborum: *Dimitte nobis debita nostra*, ut omnes Sancti exponunt, et Christus ipse statim declaravit, dicens: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimitte et vobis Pater vester delicta vestra*; et Lucæ c. 11, expresse dixit: *Dimitte nobis peccata nostra*. Cur autem peccata debita vocentur, satis per se clarum est, quia hominem reum pœna faciunt, et debitorem satisfactionis. Et ita saepe Chris-

tus Dominus remissionem peccati declarat per remissionem debiti, Matthæi 18: *Omne debitum remisi tibi, quoniam rogasti me.*

23. *Variæ quæstiones.* — Quoniam vero in peccato duo sunt, culpa scilicet et pena, quæ potest an utriusque vel alterius remissio posse. Item, cum peccatum sit duplex, mortale et veniale, quæ potest an intelligenda sit hæc petitio de solis venialibus, vel de utrisque. Præterea interrogari potest quomodo petatur remissio, an ut proxime et immediate conferatur liberaliter ad solam petitionem, an vero media alia satisfactione vel dispositione, quæ per hanc orationem impetratur. Tandem dubitari potest an hæc oratio possit vere, et ex animo ab omnibus hominibus dici; et ratio dubii est, quia si sint viri sancti, et admodum justi, possunt non habere debita quorum remissionem postulent; si vero sint nimium peccatores, id est, in peccatis obdurati, injuste facient petendo remissionem peccatorum, quia rem injustam, et Deo indignam postulabunt. Quod maxime locum habet in his qui inimicos odio habent, et injurias remittere nolunt, propter verba quæ Christus subjungit: *Sicut nos dimittimus debitoribus nostris*, quibus in virtute monet, ne quis audeat sibi remissionem peccatorum postulare, nisi prius ipse suis inimicis remittat. Quæ dubitationes amplissimam doctrinam postulant; sed quia ad materias de Charitate, Gratia et Poenitentia spectant, breviter, quantum hic locus postulat, omnia expediemus.

24. *Culpæ et pœnæ remissionem simul peti.* — Ad primam respondeo, principaliter postulari remissionem culpæ, si dimissa non sit, simul tamen postulari remissionem quoad reatum, si forte manet remissa culpa. Prior pars constat, tum quia quod maxime desiderari ab homine debet, est remissio culpæ; ergo hoc etiam debet maxime postulari; tum etiam quia principale debitum, imo prima radix totius debiti est culpa, et illa sola est proprium peccatum; petimus autem maxime remissionem peccati; tum denique quia non remittitur pœna, nisi remissa culpa; ergo non potest peti remissio pœnæ, nisi vel supponatur culpa remissa, vel ejus remissio petatur; vix autem potest aliquis prudenter supponere esse sibi remissam culpam, sed potius formidare semper debet; ergo oportet ut petendo remissionem debiti, maxime petat remissionem culpæ. Altera vero pars de remissione pœnæ ex priori optime infertur. Primo, quia

cum simpliciter petimus remissionem debitorum, perfectissimam et totalem petimus; hanc enim absoluta et indefinita verba significant, sicut patet, quoties quis petit absolute remissionem debiti. Item, quia talis remissio a Deo speranda est, si per nos non steterit, quia ita decet ejus liberalitatem, et quia ejus opera perfecta sunt; at vero remissio peccati undique perfecta includit remissionem totius pœnæ debitæ propter culpam, seu ablationem totius reatus, qui interdum solet hac ratione peccatum appellari, quia est debitum ex peccato contracto. Si ergo culpa nondum sit remissa, petendo integrum remissionem ejus, remissionem etiam totius pœnæ postulamus; si vero culpa jam remissa est, et reatum alicujus pœnæ reliquit, etiam hoc debitum donari rogamus, quoniam simpliciter remissionem postulamus debitorum, et quia hoc pertinet quasi ad consummatam remissionem peccati. Quoniam ergo nos in hac vita latet, in quo statu sint debita et peccata nostra in divino tribunali, totum hoc sub hac petitione complecti debemus, ut Deus eam remissionem tribuat, qua indigemus.

25. *Peccata mortalia et venialia nobis remitti petimus.* — *Solutio objectionis.* — Circa secundam dubitationem, Patres interdum indicant petitionem hanc intelligi de peccatis venialibus, quia ex hac petitione colligunt, dari peccata etiam in justis, ac subinde illa esse venialia, ut sumitur ex Concil. Milevitani. et Araus., et ex Augustino in Enchirid., cap. 71, Cypriano, Tertulliano, Gregorio Nysseno, et aliis. Nihilominus dicendum est, de utrisque peccatis hanc petitionem esse intelligendam, ut aperte docent Gregorius Nyssenus, et sumitur ex Augustino, et facile probatur, primo ex absoluta voce *peccata*, aut *debita*, nam mortalibus simpliciter magis convenit, quam venialibus; secundo, quia si peccatum mortale remissum est quoad culpam, et manet quoad reatum pœnæ, illius remissio postulanda est, ut ostendimus. Si vero non est remissa culpa mortalis, indigemus divina gratia ad veniam ejus obtinendam; ergo hanc etiam postulare debemus. Tertio, quia hæc oratio frequens est in Scriptura, et quod interdum impetrat, ostendunt illa verba Christi: *Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me*, Matthæi 18, ubi id notat Chrysostomus, qui etiam, Matthæi sexto, in Imperfect., ex hac petitione colligit, posse obtineri a Deo remissionem peccatorum, contra Novatum.

Quando ergo Patres ex hac petitione colligunt esse aliqua peccata venialia, non inde id colligunt, quod tantum remissio venialium in ea petatur, sed ex eo quod hæc petitio tam justis quam peccatoribus convenit, et ab utrisque quotidie recitanda est; ergo signum est esse in justis quotidiana peccata (ut sic dicam) quæ justitiam non tollunt, et ideo venialia dicuntur, de quibus dictum est: *Septies in die cadit justus*, Proverb. 24; et: *Non est justus qui non peccet*, Ecclesiast. 7, et 3 Reg. 8.

26. *Quomodo gratia etiam hic petatur.* — Ad tertiam interrogationem breviter respondeo, quatenus per hæc verba postulatur remissio culpæ mortalis, sensum esse, quod petatur gratia, qua homo se disponat ad talam remissionem obtinendam; nam petere vel sperare a Deo remissionem culpæ sine congruenti dispositione, præsumptuosum es-
set. Hoc autem modo convenienter petitur talis remissio, tum quia, posita dispositione, infallibiliter sequitur remissio; tum etiam quia ipsam elargitio auxilii ad habendam talem dispositionem, est quedam inchoata remissio peccati mortalis, nam homo ratione peccati erat indignus tali auxilio. Præterea de remissione poenæ debitæ propter culpam jam remissam dici etiam potest, postulari auxilium ad satisfaciendum pro illa, et ita obtinendam remissionem ejus. Deinde, si is qui orat justus sit, ex vi talis orationis consequitur remissionem alicujus poenæ, quia ipsam etiam opus satisfactorium est, et probabile est illam orationem, qua directe postulatur hæc remissio, cæteris paribus, magis satisfacere, quia est ad illum effectum magis proportionata, propter affectum ex quo nascitur. Probabile item est petitionem factam propriis verbis Christi ad majorem quamdam satisfactionem acceptari. An vero illa petitio extendi possit ad impetrandam simpliciter remissionem totius poenæ debitæ, ex mera liberalitate Dei, ultra condignam satisfactionem peripsam orationem, vel aliud opus, controverti potest. Sed hoc in materia de Satisfactione tractatum est, ubi negativa pars probata est.

27. *Dubitatio proponitur et solvitur.* — Dubitari etiam potest, an ex peculiari institutione Christi habeat hæc petitio his verbis facta, privilegium remittendi quasi ex opere operato totam poenam, vel aliquam ejus partem? Breviter tamen respondendum est, neminem posse hoc cum fundamento affirmare; aliud est enim, quod verba illa propter circumstantiam moralem cuiusdam rela-

tionis ad Christum reddant petitionem digniorum, ac subinde aptiorem ad satisfaciendum, quod paulo ante sub probabilitate affirmavimus, quia hoc sequitur ex natura rei, moraliter spectata. Aliud vero est, quod ultra hunc totum valorem operis fiat aliqua remissio, quasi ex opere operato, quia hoc pendet ex privilegio, et voluntaria concessione Christi Domini, quæ non potest nobis innotescere nisi per revelationem, quæ de hoc facta non est.

28. *An hæc oratio faciat remissionem peccati venialis?* — De veniali autem culpa, si conjuncta sit cum mortali, eadem ratio que de mortali erit, quia non potest sine hac remitti: si vero sit in homine justo, dubitari potest an hæc oratio non solum postulet remissionem culpæ venialis, sed etiam faciat. Nam hic effectus solet huic orationi tribui ex Augustino, et aliis Patribus. Sed hoc disputavi in 4 tom., disp. 12, sect. 2. Unde breviter dico, non habere hanc orationem peculiarem efficaciam quasi ex opere operato, quia, ut dixi, neque de tali institutione Christi constat, neque etiam Ecclesia contulit hanc vim; quia nullibi etiam hoc cautum est, ut ibidem ostendi. Imo pro remissione culpæ fortasse excedit ille modus ecclesiasticam protestatem, ut in materia de Indulgenciarum tractavi. Ipsa vero petitio, ut petitio est, non aliter impetrat remissionem culpæ etiam venialis, nisi media dispositione apta ad illum effectum. Considerari autem potest affectus ex quo talis oratio fit, nam si ille sit aliquo modo contrarius culpæ veniali, ut est affectus carandi illa, illemet erit apta dispositio ad obtinendam remissionem talis culpæ: et ita intelligi potest quod Augustinus ait, hanc orationem quotidie dici in remedium peccatorum venialium; nam si ex convenienti affectu fiat, est apta dispositio ad remissionem talium culparum, et per ipsam impetramus remissionem poenæ. Et fortasse ideo dixit Augustinus, lib. 50 Homiliar., in decima, cum hæc verba hujus orationis dicimus, tundi simul pectora, quia cum hac petitione dolor aliquis de peccatis conjungendus est, quem funtio pectoris indicat.

29. *Hæc oratio debet ab omnibus justis viatoribus fieri.* — *Occurrunt objectioni.* — Ad quartam interrogationem, quod ad justos attinet, dicimus ab omnibus viatoribus dici posse et debere vere, et ex animo, et per respectum ad propriam personam; ita enim docuit Concilium Milevit, canon. 7 et 8, et Africa-

num, canon. 83; et fundamentum sumitur, quia omnes sumus peccatores, et egemus gratia Dei, ut notarunt Cyprianus, et Gregorius Nyssenus, et Augustinus, de Sancta Virgine, capit. 48, et saepe alibi: et sumitur ex testimoniis Scripturae supra adductis, et aliis, quæ tradi solent latius in materia de Gratia. Neque hinc licet inferre nunquam contingere, justum pro aliquo instanti, vel brevi tempore hujus vitæ esse liberum ab omni culpa et reatu poenæ; nam hoc falsum est: potest enim quis justificari cum tanto dolore, ut omnis culpæ et totius poenæ remissionem simul obtineat. Et præsertim quia potest simul indulgentiam plenariam lucrari: et facilis hoc potest accidere in homine justo, qui diu per magna merita magis ac magis justificatus est; hic enim per unam confessionem magno dolore factam, vel per sacrificium magno fervore oblatum, potest saepe plene expiari ab omni reatu poenæ. Quid ergo si statim oret: *Dimitte nobis debita nostra?* Respondeo etiam seipsum includere inter peccatores pro quibus orat, quia vere peccatorem se agnoscit, et hæc est mens Conciliorum. Nec vero tunc frustra sic orat, tum quia semper formidare potest an plene justificatus fuerit, Eccles. 5 et 9, et 2 ad Cor. 4; tum etiam quia non pro se tantum, sed pro omnibus peccatoribus orat, qui tali remissione indigere possunt; tum denique quia præter reatum poenæ certa lege taxatum pro peccato, qui etiam certa lege remittitur per condignam satisfactionem, possunt relinquere ex peccato aliquæ poenitentias, non solum corporales, seu temporales hujus vitæ, ut fuit in David mors filii, vel populi pestis, 2 Reg. 12 et 24, sed etiam spirituales, ut est denegatio spiritualis consolationis, vel favoris, vel uberioris auxilii, quæ poenitentias non semper remittuntur, etiamsi peccatum sit plane remissum quoad culpam, et poenam purgatorii; et ideo semper potest peti peccatorum remissio, ut Deus omnino illorum obliviscatur, et ne illorum occasione bonum aliquod vel auxilium nobis denegetur.

30. *Debet etiam fieri a peccatore.* — *An proximi osor hanc orationem dicens mentiatur.* — Ad alteram partem illius interrogationis, quæ ad peccatores spectat, respondeatur ita posse peccatorem hæc verba proferre, sicut potest ad Deum orare, de quo in 4 libr. dictum est. Itaque si obstinatus in peccato, vel in eo voluntarie permanens, postulet sibi remitti peccatum, non obstante illa dispositione, et perseverando in illa, præsumptuose orat, et erga se experietur. Quamvis enim actio vel